

БУЗНИЦЬКИЙ Д.М.

аспірант кафедри службового

та медичного права

*(Навчально-науковий інститут права**Київського національного університету**імені Тараса Шевченка)*

УДК 342.9:[3.08:[343.85:343.35]](477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.5.40>**МІСЦЕ І РОЛЬ ІНСТИТУТУ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
(УПОВНОВАЖЕНИХ ОСІБ) З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ
ТА ПОВ'ЯЗАНИМ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯМ**

Автор констатує, що уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції наділяються повноваженнями щодо розробки, організації та контролю за проведенням заходів забезпечення виконання вимог антикорупційного законодавства, безпосередньо реалізуючи державну антикорупційну політику на відповідному рівні та слугуючи первинною ланкою національного механізму запобігання корупції. Разом з тим, звертається увага на те, що, незважаючи на значний обсяг повноважень уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, а також на особливу важливість їх належного виконання для ефективності національного механізму запобігання корупції, основоположні елементи правового статусу антикорупційних уповноважених залишаються неурегульованими, а їх спроможність щодо виконання покладених на них функцій не забезпечується належним рівнем вимог до спеціального професійного досвіду та компетентності антикорупційних уповноважених, так само як й достатніми організаційними та фінансовими умовами їх діяльності. Обґрунтовується, що, щонайменше, має йтися про: 1) встановлення кваліфікаційних вимог до кандидатів на посади антикорупційних уповноважених, їх сертифікація за підсумками спеціального курсу від Національного агентства з питань запобігання корупції; 2) гарантування незалежності та умотивованості антикорупційних уповноважених за допомогою, насамперед, належного їх грошового забезпечення на рівні фахівця Національного агентства з питань запобігання корупції з відповідним колом службових обов'язків, встановлення неможливості або виняткового характеру суміщення їх посад з недопущенням при цьому конфлікту інтересів у самого антикорупційного уповноваженого; 3) розробка критеріїв та способів вимірювання ефективності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції для їх заохочення та застосування до них дисциплінарних стягнень (з одночасним урахуванням заходів профілактики корупційних правопорушень та показників виявлення та повідомлення про них); 4) поставлення відповідальності керівника організації публічного сектору у залежність від обсягу та якості виконання його антикорупційним уповноваженим покладених на нього обов'язків.

Ключові слова: *вимоги до антикорупційних уповноважених, гарантії незалежності антикорупційних уповноважених, запобігання корупції, порядок діяльності антикорупційних уповноважених, функції уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції.*

Buznytskyi D.M. Role and position of anti-corruption compliance units (officers) of public sector organizations

The author states that the anti-corruption compliance units (officers) of public sector organizations are empowered to develop, organize and control the implementation of measures ensuring the observance of anti-corruption legislation, directly carrying out the government anti-corruption policy at the appropriate level and serving as the primary link of the national mechanism for prevention of corruption. Nevertheless, attention is drawn to the fact that, despite the significant scope of the powers of anti-corruption compliance units (officers), as well as bearing in mind the particular significance of their proper implementation for the effectiveness of the national mechanism for the prevention of corruption, the fundamental elements of the legal status of anti-corruption units (officers) remain overlooked in relevant rules and regulations. Moreover, the ability of these units (officers) to perform the functions assigned to them is not ensured by the appropriate level of requirements for special professional experience and competence, as well as by sufficient organizational and financial conditions for their activities. In view of that, the article indicates that the following measures are to be taken: (1) establishing qualification requirements for candidates for the positions of anti-corruption officers, their certification based on completion of a special course by the National Agency for the Prevention of Corruption; (2) guaranteeing the independence and motivation of anti-corruption officers through, first of all, adequate salaries at the level of a specialist of the National Agency for the Prevention of Corruption with the appropriate scope of duties, establishing the impossibility or exceptional nature of combining their positions while preventing a conflict of interests in their activities; (3) introduction of criteria and methods of measuring the effectiveness of anti-corruption units (officers) in matters of prevention and detection of corruption in order to encourage them and apply disciplinary sanctions to them (while taking into account both corruption prevention measures and rates of corruption detection and reporting); (4) linking the responsibility of directors of public sector organizations for corruption offences committed by its employees to the scale and quality of performance of duties by its anti-corruption units (officers).

Key words: *functions of anti-corruption compliance officers, order of activities of anti-corruption compliance officers, prevention of corruption, requirements for anti-corruption compliance officers, safeguards of independence of anti-corruption compliance officers.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Формування та утвердження культури дотримання антикорупційного законодавства розпочинається з діяльності самостійних та функціонально незалежних структурних підрозділів (посадових осіб) у складі органів державної влади та місцевого самоврядування, а також підприємств, установ та організацій державного та комунального секторів економіки. Організація внутрішнього середовища цих публічних інституцій у дусі нетерпимості до корупційних зловживань та превентивний контроль дотримання антикорупційних обмежень визнаються первинною функціональною ланкою національного механізму запобігання корупції. Якісна законодавча регламентація діяльності антикорупційних уповноважених, так само як й забезпечення якомога більш сприятливих організаційних, фінансових умов виконання ними їх повноважень, є запорукою їх ефективності та профілактики й раннього виявлення проявів корупції. Однак, правова основа діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції залишається недосконалою та потребує докорінних змін у світлі місця та ролі антикорупційних уповноважених, яке також потребує конкретизації у світлі міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Ознайомившись з науковою літературою, присвяченою місцю уповноважених підрозділів (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції, а такою ключовим аспектам правового регулювання їх діяльності, зазначимо, що наукова спільнота досягла значного зрушення у встановленні ролі антикорупційних уповноважених у національному механізмі запобігання корупції та визначенні шляхів подальшого вдосконалення їх правового статусу та порядку діяльності. Слід окремо відзначити напрацювання О. Б. Піскунової, у яких зачіпаються деякі аспекти реалізації компетенції уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції [1], а також праці Я. Ю. Цимбаленко, у яких розкривається шлях становлення інституту уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції в Україні [2]. На особливу увагу заслуговують висновки та рекомендації укладачів спеціальних аналітичних оглядів практики діяльності антикорупційних уповноважених [3]. Водночас, поглиблення потребують наукові знання про утверджене у зарубіжній науковій думці та міжнародних стандартах бачення місця інституту уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції. Також мають бути окреслені регуляторні шляхи наближення антикорупційних уповноважених до якомога більш повного втілення їх потенціалу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є визначення місця та ролі інституту уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції, а також основних перспектив вдосконалення законодавчих положень про їх правовий статус та порядок діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, звернемось до присвячених уповноваженим підрозділам (уповноваженим особам) з питань запобігання та виявлення корупції положенням ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції», якими встановлено, що з метою організації та здійснення заходів із запобігання та виявлення корупції, передбачених цим законом, утворюються (визначаються) уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Зокрема, вони утворюються:

- у апаратах та територіальних органах міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України;
- на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери управління державного органу, крім юридичних осіб, у яких затверджуються антикорупційні програми (ч. 2 ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції») [4].

Визначаючи статус антикорупційних уповноважених, ч. 3 ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає, що керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) підзвітний і підконтрольний керівнику відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування, який забезпечує гарантії його незалежності від впливу чи втручання у його роботу. Керівник уповноваженого підрозділу (уповноважена особа) державного органу, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, може бути звільнений за ініціативою керівника, за умови надання згоди Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК), яке перевіряє, чи є звільнення пов'язаним із повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень законодавства про запобігання корупції (ч. 3 ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції») [4].

Основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є:

- 1) розроблення, організація та контроль за проведенням заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією;
- 2) організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій;
- 3) надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції;

4) здійснення заходів з виявлення конфлікту інтересів, сприяння його врегулюванню, інформування керівника відповідного органу та НАЗК про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання;

5) перевірка факту подання суб'єктами декларування декларацій та повідомлення НАЗК про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій;

6) здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі розгляд повідомлень про порушення його вимог, у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях;

7) забезпечення захисту працівників, які повідомили про порушення вимог закону про запобігання корупції, від застосування негативних заходів впливу з боку керівника або роботодавця відповідно до законодавства щодо захисту викривачів;

8) інформування керівника відповідного органу, НАЗК або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції (ч. 6 ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції») [4].

Забезпечуючи виконання антикорупційними уповноваженими покладених на них завдань, НАЗК, поруч із наданням згоди на звільнення керівника уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) у визначених законом випадках, встановлює обов'язкові вимоги до мінімальної штатної чисельності уповноваженого підрозділу в державних органах, а також затверджує типові положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції (ч. 5 ст. 13-1 Закону України «Про запобігання корупції») [4].

За змістом зазначеного нормативно-правового акту уповноважений підрозділ (уповноважена особа) відповідно до покладених на нього (неї) завдань, зокрема:

– розробляє проекти актів з питань запобігання та виявлення корупції у відповідному органі,

– візує проекти актів з основної діяльності, адміністративно-господарських питань, кадрових питань (особового складу) залежно від їх видів;

– організовує роботу з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, вносить керівнику відповідного органу пропозиції щодо таких заходів, залучається для виконання цих функцій до роботи комісії з оцінки корупційних ризиків;

– забезпечує підготовку антикорупційної програми відповідного органу (іншого документа за результатами оцінки корупційних ризиків та визначення заходів з їх усунення - для відповідного органу, який не має обов'язку затверджувати антикорупційну програму), змін до неї, подання її на погодження та моніторинг її виконання;

– здійснює підготовку звітів за результатами періодичного моніторингу та оцінки виконання антикорупційної програми, а також надає пропозиції щодо внесення змін до неї;

– вживає заходів з виявлення конфлікту інтересів та сприяє його врегулюванню, інформує керівника відповідного органу та Національне агентство про виявлення конфлікту інтересів та заходи, вжиті для його врегулювання;

– проводить перевірку факту подання суб'єктами декларування, які працюють у відповідному органі, декларацій та повідомляє НАЗК про випадки їх неподання чи несвоєчасного подання;

– організовує роботу внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, отримує та організовує розгляд повідомленої через такі канали інформації;

– за результатами роботи за звітний рік надає до НАЗК інформацію щодо своєї діяльності до 10 лютого року, наступного за звітним, а також щопівроку надає НАЗК інформацію щодо виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою;

– здійснює моніторинг Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;

– у разі отримання офіційної інформації стосовно вчинення працівником відповідного органу корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією,

здійснює моніторинг офіційного веб-порталу «Судова влада України», Єдиного державного реєстру судових рішень з метою отримання інформації щодо результатів розгляду відповідної справи судом (п. 2 Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженого наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 27 травня 2021 р. № 277/21) [5].

Таким чином, уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції наділяються повноваженнями щодо розробки, організації та контролю за проведенням заходів забезпечення виконання вимог антикорупційного законодавства, безпосередньо реалізуючи державну антикорупційну політику на відповідному рівні та слугуючи первинною ланкою національного механізму запобігання корупції. На антикорупційних уповноважених покладається: 1) превентивна діяльність, пов'язана із забезпеченням обізнаності працівників їх організації із вимогами законодавства про запобігання корупції та сприянні у їх виконанні, а також щодо оцінки корупційних ризиків їх організації та підготовки її антикорупційної програми; 2) координаційна діяльність під час інформаційного обміну із органом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, а також у рамках взаємодії із іншими підрозділами їх організації, підвідомчими підприємствами, в установах та організаціями, так само як й з іншими антикорупційними уповноваженими; 3) моніторингова та контрольна діяльність – відстеження наявності та руху справ щодо вчинення працівником корупційного правопорушення, перевірка фактів подання декларацій, виявлення конфлікту інтересів та сприяння його врегулюванню, оцінка виконання антикорупційної програми тощо; 4) діяльність правотворчого та правозастосовного характеру, яка охоплює розробку проектів актів з питань запобігання та виявлення корупції та погодження документів з основних питань діяльності організацій (з основної діяльності, адміністративно-господарських питань тощо). Таким чином, за законодавством України функції уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції відповідають тим, які закріплені за НАЗК, за поодинокими винятками та з обмеженням зони відповідальності антикорупційних уповноважених внутрішнім середовищем їх організацій.

Подібне функціональне навантаження несуть підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції у більшості зарубіжних держав. Наприклад, як зазначено у керівництві французького антикорупційного агентства, антикорупційний уповноважений (відповідальний за антикорупційний комплаєнс) має розробляти антикорупційну програму та контролювати її виконання. Окрім своїх регулярних завдань, відповідальний за комплаєнс бере участь у реалізації стратегічних проектів та прийнятих рішень, що впливають на структуру організації, таких як підписання нових контрактів, злиття та поглинання, великі інвестиції, пошук або залучення до нових партнерств. Уповноважений координує процес оцінки та профілювання ризиків, а також у визначенні та впровадженні заходів з управління ризиками [6, р. 18-19].

У світлі вищевикладеного, правова основа діяльності антикорупційних уповноважених має бути якомога більш досконалою для втілення найбільшою мірою їх потенціалу. Однак, законодавство України не забезпечує належне регулювання їх правового статусу та регламентацію їх діяльності, що широко визнається на національному рівні.

Зокрема, за оцінкою, відображеною у антикорупційній стратегії, затвердженій Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», інститут уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції не повною мірою реалізує свій потенціал у зв'язку з недостатніми гарантіями автономності. За підсумками його реформування планується досягнення таких результатів

1) інститут уповноважених з питань запобігання корупції функціонує як добросесна, незалежна, лідерська мережа з урахуванням кращих світових і національних практик та отримує комплексну координаційну підтримку з боку Національного агентства;

2) уповноважені з питань запобігання корупції мають, поділяють і впроваджують зрозумілі та ефективні стандарти діяльності, які розроблені НАЗК спільно з іншими

заінтересованими сторонами та базуються на обґрунтованих кваліфікаційних вимогах, якісному доборі на ці посади, ресурсній достатності та захищеності від втручання;

3) пріоритетом у діяльності уповноважених з питань запобігання корупції визначено запобігання поширенню корупційних практик, залучення громадськості до аналізу та усунення корупційних ризиків у нормативно-правових актах органів державної влади та органів місцевого самоврядування [7].

Слушні зауваження викладаються й авторитетними командами експертів у рамках їх аналітичних досліджень питань правового регулювання та практики діяльності антикорупційних уповноважених.

Зокрема, фахівці Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України вказали на те, що положення антикорупційного законодавства про уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, мають визначати вимоги до працівників відповідних підрозділів (осіб), їх статус, порядок призначення, повноваження, підстави та порядок звільнення тощо [8]. На основі узагальнення міжнародних стандартів та рекомендацій, а також відповідного зарубіжного досвіду, вчені констатують, що оптимальним рішенням є визначення в програмі антикорупційного комплаєнсу формальні вимоги до та основні функції, повноваження та відповідальність уповноваженого з антикорупційного комплаєнсу [9, с. 31].

Також, привертають увагу результати огляду ключових аспектів ефективності діяльності антикорупційних уповноважених, виконаного експертами НАЗК. Викладаючи аналітичні дані, виявлені тенденції та рекомендації щодо розвитку ефективності організації діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, насамперед, урядові фахівці, зокрема, підкреслили важливість розуміння уповноваженими вразливих місць і поширених способів виникнення конфлікту інтересів та порушення інших антикорупційних обмежень у діяльності організації. Водночас, на тлі цього експерти висловили неохвалення покладення у деяких організаціях публічного сектору завдань антикорупційного уповноваженого на таких «вузьких» спеціалістів, як інженер з охорони праці, секретар-друкарка, завідувач господарством тощо, адже це ставить під сумнів якість антикорупційної роботи, яка вимагає досить специфічних та значних компетенцій щодо застосування антикорупційного законодавства [3, с. 29].

Так само, у практичних керівництвах неурядових антикорупційних організацій наголошується на тому, що спеціаліст з антикорупційного комплаєнсу повинен мати відповідну освіту та досвід. У відповідних законодавчих положеннях можуть бути визначені спеціальні вимоги до посади відповідального за антикорупційний комплаєнс. Вони можуть включати, але не обмежуватися певним ступенем вищої освіти, відсутністю судимостей, належною діловою репутацією, професійною сертифікацією, відповідним досвідом роботи [9, с. 30].

Більше того, американський досвід показує, що розроблення, організація та контроль за проведенням комплексних заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням у організації відіграє важливу роль у пом'якшенні або, можливо, навіть відверненні корпоративної кримінальної відповідальності відповідно до Рекомендацій щодо винесення покарань США та Принципів федерального переслідування бізнес-організацій Міністерства юстиції США. Натомість, відсутність або неефективність комплаєнс-програми може бути обтяжуючим фактором у антикорупційному переслідуванні. Відповідно до мінімальних стандартів, установлених зазначеними принципами, уповноваженим особам рекомендовано визначити, чи є програма комплаєнсу компанії такою, що існує радше «на папері» чи програмою, яка «розроблена, виконується, контролюється та переглядається належним чином». Наприклад, якщо антикорупційні уповноважені мають достатні повноваження негайно спілкуватися з керівництвом їх організацій щодо потенційних правопорушень, а також повідомляти про статус виконання комплаєнс-програми принаймні раз на рік, організація, визнана винуватою у протиправних діях, все одно може отримати послаблення за наявність ефективної комплаєнс-програми, навіть якщо до вчинення правопорушення був причетний персонал високого рівня [10].

Висновки з дослідження. Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції наділяються повноваженнями щодо розробки, організації та контролю за проведенням заходів забезпечення виконання вимог антикорупційного законодавства, безпосередньо реалізуючи державну антикорупційну політику на відповідному рівні та слугуючи первинною ланкою національного механізму запобігання корупції. Незважаючи на значний обсяг повноважень уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, а також з урахуванням особливої важливості їх належного виконання для ефективності національного механізму запобігання корупції, основоположні елементи правового статусу антикорупційних уповноважених залишаються неурегульованими, а їх спроможність щодо виконання покладених на них функцій не забезпечується належним рівнем вимог до спеціального професійного досвіду та компетентності антикорупційних уповноважених, так само як й достатніми організаційними та фінансовими умовами їх діяльності. Щонайменше, має йтися про: 1) встановлення кваліфікаційних вимог до кандидатів на посади антикорупційних уповноважених, їх сертифікація за підсумками спеціального курсу від НАЗК; 2) гарантування незалежності та умотивованості антикорупційних уповноважених за допомогою, насамперед, належного їх грошового забезпечення на рівні фахівця НАЗК з відповідним колом службових обов'язків, встановлення неможливості або виняткового характеру суміщення їх посад з недопущенням при цьому конфлікту інтересів у самого антикорупційного уповноваженого; 3) розробка критеріїв та способів вимірювання ефективності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції для їх заохочення та застосування до них дисциплінарних стягнень (з одночасним урахуванням заходів профілактики корупційних правопорушень та показників виявлення та повідомлення про них); 4) поставлення відповідальності керівника організації публічного сектору у залежності від обсягу та якості виконання його антикорупційним уповноваженим покладених на нього обов'язків.

Список літератури:

1. Піскунова О. Б. Деякі аспекти реалізації компетенції уповноваженого підрозділу (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. *Юридична наука*. 2020. № 4 (106). Том 2. С. 136-145. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-106-4-2.17.
2. Цимбаленко Я. Ю. Генеза становлення інституту уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції в Україні. Збірник наукових праць. Право та державне управління. 2021. № 1. С. 271–278. DOI: 10.32840/pdu.2021.1.40.
3. Ефективність антикорупційних уповноважених у 2020 році. Аналітичний огляд / проф. А. Галай, С. Деркач, А. Федоренко. Київ, Національне агентство з питань запобігання корупції, 2021. 126 с. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Efektyvnist-antikoruptsijnyh-upovnovazhenyh-u-2020-rotsi.pdf>.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Дата оновлення: 10 грудня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
5. Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затверджене наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 27 травня 2021 року № 277/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#n14>.
6. Agence Française Anticorruption. The French Anti-Corruption Agency Guidelines. 2020. URL: [https://www.agence-francaise-anticorruption.gouv.fr/files/files/Pratical%20Guide%20The%20corporate%20anti-corruption%20compliance%20function_0\(2\).pdf](https://www.agence-francaise-anticorruption.gouv.fr/files/files/Pratical%20Guide%20The%20corporate%20anti-corruption%20compliance%20function_0(2).pdf).
7. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
8. Зауваження Головного юридичного управління апарату Верховної Ради України до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» (реєстраційний № 1029). URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66259&pf35401=503086.

9. Ivanov E. Overview of Anti-Corruption Compliance Standards and Guidelines (2nd revised edition). 2022. URL: https://www.iaca.int/media/attachments/2022/08/01/overview-of-anti-corruption-compliance-standards-and-guidelines-practical-tool-2nd-edition_with_covers.pdf.

10. Meyer J., Devaney W., Tomczak P. Anti-Corruption in the United States. BakerMcKenzie. URL: <https://www.globalcompliancenews.com/anti-corruption/anti-corruption-in-the-united-states/>.

